

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ

РЕЦЕНЗИЯ

от Джеймс Бориславов Йоловски

доцент в професионално направление 3.8 „Икономика“, специалност
„Бюджетно управление и иновативни бюджетни методики“, доктор по икономика
катедра “Финанси и застраховане”, ВУЗФ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

докторска програма *Финанси, застраховане и осигуряване*

Автор: Диана Николова

Тема: Предприемачески екосистеми и създаване на среда за развитие на
предприемачество - политики и практики

Научен ръководител: доц. д-р Радостин Вазов

Със Заповед № 695/15.12.2024 г. на ректора на Висшето училище по застраховане и финанси – чл. кор. проф. д-р ю. н. Борис Велчев съм определен за член на научно жури в процедура по защита на кандидата за придобиване на образователна и научна степен «доктор» Дияна Николова. На първото заседание на научното жури съм определен за вътрешен член, който да изготви рецензия.

1. Общо представяне на получените материали

За рецензия получих дисертация с обем 175 стр. и автореферат с обем 39 стр., на български език, озаглавени „Предприемачески екосистеми и създаване на среда за развитие на предприемачество - политики и практики“. В пакета от документи са включени също декларация за оригиналност, пълният текст на научните публикации и техни резюмета, справка за изпълнение на минималните национални изисквания по

отношение на наукометрията и автобиография. Документите са добре организирани, което улеснява техния преглед.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Не познавам лично кандидатката, поради което почерпих информация от приложената автобиография. Диана Николова е родена през 1973 г. Завършва магистърска степен в НБУ през 2020 г. в специалност, свързана с управлението на бизнес и предприемачеството. Управител е на собствен бизнес.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

В изследователската си работа докторантката коректно е формулирала и обосновала актуалността на изследвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение. Насърчването на предприемачеството е водеща политика на европейски ниво и е от ключово значение за иновационния потенциал на икономиките и укрепването на малкия и среден бизнес, като нейна основа.

4. Познаване на проблема

На основа на представения дисертационен труд може да се направи извод, че докторантката Диана Николова познава разглежданата проблематика. В тази посока е и нейната магистърска степен. Познаването на проблематиката се потвърждава също както от съдържанието на самия труд, така и от широкото информационно осигуряване, което включва общо 269 източника на български и на английски език.

5. Методика на изследването

Изследователският инструментариум е представен на стр. 7 и стр. 8 от труда. Посочените и използвани методи в дисертацията позволяват изпълнение на задачите, поставени в дисертационния труд и реализиране на основната цел.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В увода коректно е аргументирана актуалността и значимостта на изследването; представени са предмет, обект, цели и задачи; формулирани са теза и хипотези; посочена е методология и са дефинирани ограничения. По мое мнение всички те са коректни формулирани и изграждат добра методологическа рамка за осъществяване на цялостното изследване при реализиране на научни и приложни приноси. Задачите са както следва:

1. Да се осъществи факторен анализ на изследвания пример, спрямо модела на Даниел Айзенберг за растеж на предприемаческата екосистема и установяване на факторите довели до изграждането на процъфтяваща предприемаческа екосистема в Израел.

2. Изследване на израелската програма Yozma (Защо програмата беше успешна?), както и др. програми, политики и практики.

3. Да се анализира ролята правителствените политики и интервенции върху изграждането и еволюцията на предприемаческите екосистема.

4. Да се анализира ролята на правителството в изграждане на индустрията за рисков капитал.

5. Да се използва изследваният пример за намиране и прилагане на добър опит за подобряване на социалната и икономическата среда в България.

6. Да се формулират обосновани изводи и препоръки към политики на базата на направения анализ на факторите, влияещи върху появата на успешната индустрия.

7. Да се анализират политиките и програмите с цел създаване на благоприятна среда за развитие на предприемаческа дейност в България.

Първа глава има научен характер. Тя е озаглавена „Теоретични основи на предприемаческата екосистема. Подход, анализ и политики за насърчаване“. Тя е с обем от 40 стр. Текстът е ясен, логически последователен. В главата са използвани различни фигури и графики, които разчупват изложението и успешно представят синтезирана информация. По-голямата част от тях обаче са преведени от други автори, а не собствени на автора.

Добро впечатление прави представената на стр. 12 и стр. 13 таблица, в която кандидатката обобщено е синтезирала еволюцията на дефиницията за предприемаческа екосистема в периода от 2006 до 2019 г. във вижданията на различни изследователи.

Главата завършва с представяне на мерките, които се предприемат, по отношение на конкурентоспособността на бизнес средата в България. Тази тематика

реализира преход към изразения в по-висока степен приложен характер на втора глава. Наблюдава се изразяването на авторово мнение, но то може да бъде подсилено.

Втора глава е именувана „Механизми и възможности за насърчаване и развитие на предприемаческата екосистема - изследване на предприемаческата екосистема на Израел“. Наблюдава се логическа връзка, която успешно осъществява преход от научен към научно-приложен характер. Главата е с обем от 47 стр., като съдържа множество емпирични данни, визуализирани по подходящ начин и подложени на критичен анализ от докторантката.

Историческият преглед започва още от средата на миналия век – след получаването на независимост от Израел. Кандидатката добре аргументира необходимостта от осъществяването на такъв преглед, чрез който да се идентифицират факторите, които обуславят високия потенциал на тази държава по отношение на предприемачеството и иновациите. Като ключов сред тях авторката определя правителствените политики – технологични бизнес инкубатори, правителствена подкрепа на рисков капитал и имиграционната политика, които резултат в много добри пазарни показатели в ранна фаза.

Главата продължава с изследвания на случаи, като се представят различни градове – Тел Авив и Йерусалим. Впоследствие са разгледани програми за рисков капитал, като Йозма и Тнуфа. Главата отново изобилства с емпирични данни, които кандидатката е обобщила от други източници и е анализирала. Собствен принос е систематизацията във Фиг. 11, която изразява оценката на авторката относно водещите фактори в развитието на предприемаческата екосистема в Израел.

В Трета глава преобладава емпиричният характер. Общия обем е 44 стр. Коментирани са водещи изследвания като анализите на Global entrepreneurship monitor и Doing Business на Световната банка. Разгледано е значението на Структурните фондове на Европейския съюз и на Фонда на фондовете. Следва да се отбележи обаче, че пълното и коректно наименование е Фонд мениджър на финансови инструменти в България. Разгледана е и Националната стратегия за насърчаване на малките и средните предприятия в България 2021 – 2027 г.

В трета глава докторантката систематизира модел за ефективно подобряване на предприемаческата екосистема в България. Кандидатката отправя конкретни препоръки, обосновани чрез съответните изводи, до които достига чрез критичен

анализ на емпирични данни. Тези предложения формират своеобразен модел, който е и основният принос на труда.

Заклучението представя обобщение, предложения за бъдещи проучвания и формулировка на научните и приложните приноси. По мое мнение, фиг. 15 следва да бъде в основния текст на Трета глава, а не в заключението.

Някои единични виждания на автора не съответстват напълно на моите лични разбирания. Въпреки това те са достатъчно обосновани в дисертационния труд. По тази причина не бих могъл да приема, че това обстоятелство има отношение към достойнствата на предложеното научно изследване.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В изследването се откриват научни и приложни приноси, които са представени от кандидатката в заключението. Те са както следва:

1. **Факторен анализ на предприемачески екосистеми:** Дисертацията използва модела на Даниел Айзенберг, за да анализира факторите, които водят до развитието на успешни предприемачески екосистеми, като конкретен пример е Израел.

2. **Анализ на политическите интервенции:** Проучването разглежда и анализира ролята на правителствените политики и интервенции в развитието на предприемаческата екосистема, особено във връзка с изграждането на индустрията за рисков капитал.

3. **Методологичен принос:** Документът прилага интердисциплинарен и системен подход за изучаване на взаимодействието между политически и икономически фактори, което допринася за развитието на предприемачески екосистеми.

4. **Централна роля на предприемачите:** Един от основните приноси е поставянето на акцент върху ролята на предприемачите като ключов двигател в изграждането и поддържането на предприемаческата екосистема. Предприемачите са представени като основни субекти, които чрез сътрудничество с други заинтересовани страни формират благоприятна среда за икономическо развитие.

5. Прилагане на международен опит: Дисертацията анализира израелската предприемаческа екосистема като успешен пример и предлага мерки и програми, които биха могли да се адаптират и приложат в България. Това включва механизми за насърчаване на иновациите, рисков капитал и сътрудничество между правителството, бизнеса и образователните институции.

6. Интегриран подход към политиките: Изследването предлага холистичен модел за управление на предприемаческата екосистема, който включва взаимодействие между различни заинтересовани страни и насърчава иновациите и предприемаческия дух.

Като цяло приемам приносите, които считам за по-съществени сред тях, а именно – трети, пети и шести. Останалите по-скоро представляват приложените от авторката изследователски методи, но без да акцентират до новото, до което тя е стигнала чрез тях. По мое лично мнение, четвъртият принос може да се изведе и от други изследвания в световен мащаб, но считам, че Диана Николова успешно съдейства за утвърждаването на тази гледна позиция.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

В рамките на процедурата Диана Николова е предоставила за рецензиране общо 4 публикации на български език, които са систематизирани в списък. Три от тях са статии в издания на ВУЗФ, а четвъртата – доклад от конференция. Те са свързани с проблематика на представения дисертационен труд. С тези публикации се изпълняват и минималните национални изисквания относно публикационната дейност.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

В количествено отношение докторантката изпълнява минималните национални изисквания за присъждане на степен „доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика от Закона за развитие на академичния състав в Р България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото прилагане. Проектът на дисертационен труд ѝ носи изискуемите 50 точки, а публикациите – общо 40 точки, при изискуеми 30.

10. Лично участие на кандидата

Нямам съмнение относно личното участие на автора при осъществяването на изследването и реализираните чрез него научни и приложни приноси. Не съм установил плагиатство по законоустановения ред. Коректно са цитирани информационните източници и са използвани актуални данни. Коефициентът за плагиатство на платформата StrikePlagiarism KC2 е 3,5%, като най-дългото съответствие – 1,61%, е от публикация, която е коректно цитирана.

11. Автореферат

Представеният автореферат е с обем от 39 стр. Освен представянето на труда, той включва информация за представените публикации. По мое мнение авторефератът може да бъде леко разширен, така че в по-голяма цялост да представи ключовите изводи и постижения на труда. Считам, че той съответства на очакванията към материал от подобно естество.

12. Критични забележки и препоръки

Нямам други критични забележки и препоръки по същество извън тези, представени по-горе в текста.

13. Лични впечатления

Не познавам лично Диана Николова. По време на вътрешното обсъждане на труда в катедра „Финанси и застраховане“ тя съвестно и коректно отрази почти изцяло всички отправени от мен препоръки като вътрешен рецензент.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам след успешна защита трудът да бъде публикуван на английски език. В бъдещата си изследователска работа по темата Диана Николова може да разработи собствен инструмент или методика за оценка на модела, който е предложила.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа** научни и приложни резултати и **отговаря на** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правилата за условията и реда за придобиване на образователната и научна степен “доктор” във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че кандидатът Диана Николова **притежава** теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, давам **положителна** оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да **присъди образователна и научна степен „доктор“** на Диана Николова в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика.

10.02.2025 г.

доц. д-р Джеймс Йоловски